

ТМГ. XXXVII	Бр. 3	Стр. 1135-1154	Ниш	јул - септембар	2013.
-------------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 323.1:2(497.11 Неготин)

Прегледни рад

Примљено: 24. 05. 2013.

Ревидирана верзија: 10. 08. 2013.

Одобрено за штампу: 16. 08. 2013.

Весна Трифуновић

Универзитет у Крагујевцу

Факултет педагошких наука,

Јагодина

КОНФЕСИОНАЛНО-ЕТНИЧКА ПАНОРАМА НЕГОТИНА*

Апстракт

Овај рад има за циљ да истражи (1) положај националних мањина у савременом српском друштву, које се легитимише и кроз конституисање европских стандарда заштите националних мањина, и (2) однос већине и мањина у домену религије, медија и политичког представљања на територији општине Неготин у источној Србији. Контекст у коме се одвија истраживање је кризни контекст, као уобичајени декор развоја српског друштва у последње две деценије: српско друштво пролази кроз бројне фазе транзиције чије су непосредне последице девастација економије, друштва и културе, али и дубока демографска транзиција. Ефекти транзиције су довели до метаморфозе укупног друштва: прихватање неолибералне парадигме развоја утицало је на промену његове социјалне организације и реконструкцију односа између различитих групација (социјалних, етничких, конфесионалних) и начина њиховог политичког представљања, као и позиционираниости у медијском простору.

У раду се разматрају следећи аспекти пограничне средине тзв. Неготинске крајине: (а) конфесионално-етничке карактеристике становништва општине Неготин; (б) политичко представљање и институције националних мањина у локалној самоуправи; (в) културне и медијске установе националних мањина. Анализа ових аспеката омогућила нам је да закључимо како су за квалитет живота у испитиваној средини кључни односи између већинских Срба и Влаха, као најбројније националне мањине и да између њих постоје традиционално добри односи. Срби и Власи су православци и верници Српске православне цркве; Власи, поред влашког, користе српски језик и Србију сматрају својом матичном земљом. И баш зато од државе Србије очекују да им помогне да „одбране“ сопствени идентитет од покушаја „румунизације“ и да буде „присутнија“ у источно пограничју.

dimitrije95@ptt.rs

* Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013)*, који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство за науку и технолошки развој РС.

Кључне речи: националне мањине, пограничје, религија, медији, политичко представљање

CONFSSIONAL AND ETHNIC PANORAMA OF NEGOTIN

Abstract

This paper aims to investigate (1) the status of national minorities in contemporary Serbian society, which is legitimized through the establishment of European standards of minority protection and (2) the relationship of the majority and the minority in terms of religion, the media, and political representation in the municipality of Negotin in eastern Serbia. The context in which research takes place is a crisis, as a usual décor of Serbian society in the last two decades: Serbian society has been going through numerous stages of transition, whose immediate consequences are devastation of the economy, society, and culture, but also a profound demographic transition. The effects of the transition led to a metamorphosis of the society: the adoption of the neo-liberal paradigm of development influenced the change of their social organization, the reconstruction of relations between different groups (social, ethnic, and confessional), the manner of their political representation, as well as their positioning in the media.

The paper discusses the following aspects of the border region, the so-called Negotinska Krajina: (a) confessional and ethnic characteristics of the population in the municipality of Negotin; (b) political representation and institutions of ethnic minorities in local government; (c) cultural and media institutions of national minorities. The analysis of these aspects enabled us to conclude that the key relations for the quality of life in the studied area are those between the Serbian majority and the Vlachs, as the largest ethnic minority, and that these relations have traditionally been good. The Serbs and the Vlachs are Orthodox Christians and adherents of the Serbian Orthodox Church. In addition to the Vlach (Daco-Romanian) language, the Vlachs also use Serbian and consider Serbia as their home country. Accordingly, they expect Serbia to help them 'defend' their identities from the attempts of 'romanization' and to be more 'present' in the eastern border region.

Key Words: ethnic minorities, border region, religion, media, political representation

УВОД

Неготинска крајина у источном пограничју Србије по многим карактеристикама представља специфично подручје: близина Дунава и две границе, са Румунијом и Бугарском, наговештавају присуство нечег мистичног што ветар *горњак* доноси са источне стране планина Дели Јована и Стола, нечег посебног што се разастрло у плодној низији између Дунава и Тимока привлачећи бројне цивилизације ко-

је су кроз време оставиле своје видљиве трагове на овом парчету Балкана. Данас, као и стотинама година раније, бар од доба Симеона Немање, овде су заједно живели Срби и Власи, учествујући заједно у свим феноменима људског постојања, а опет су успели да очувају своје мале разлике и посебности, сведочећи како заједничко живљење утемељено на самопоштовању и поштовању *другог*, не води у асимилицију и самозаборав, већ омогућава очување властитих идентитета. Живи однос између две локалне културе, српске и влашке, заснован на принципима *поштовања, одговорности и разумевања*, показује да је одрживи развој могућ и поред свих искушења глобалног друштва.

А искушења у Неготинској крајини постоје: економска девастација траје деценијама, а демографска транзиција уобличава све друге аспекте друштвеног живота на овим просторима. У овом контексту се одвија свакодневни живот нешто преко 30 хиљада становника Крајине. Више од 29 000 Срба, више од 3000 Влаха, као и припадника других националности, чија укупна популација на овим просторима не прелази неколико стотина становника, заједно учествују у верском животу, налазе своје место у медијском простору и настоје да у оквиру локалне самоуправе остваре индивидуална и „колективна“ права. На територији општине Неготин постоје два „отворена проблема“: (1) проблематични односи између представника влашке и румунске националне мањине настали због оспоравања права Власима на сопствени идентитет и покушаја њихове „румунизације“; (2) проблем канонске јурисдикције између Тимочке епархије, као дела Српске православне цркве (СПЦ), и Протопрезвитерата Приобалне Дакије Румунске православне цркве (РПЦ).

НЕГОТИН: КОНФЕСИОНАЛНО-ЕТНИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Територија општине Неготин се поистовећује са Неготинском крајином и протеже се између Тимока и Дунава. Очувани материјални артефакти показују да су се и пре више од шест хиљада година овде развијале и нестајале бројне културе. Познаваоци цивилизацијских токова и геополитичког значаја простора који заузима Неготинска крајина, сматрају да је она у прошлости била „мост“ између Влашке низије и Тимочке долине: мост на коме су се сусретале, додиривале и мењале различите културе.

Сматра се да је Неготин насеље које је настало у време пада српске деспотовине под власт Турака (1459), а на овој територији се у прошлости смењивала власт различитих царстава (турског и аустроугарског), да би 1833. шест нахија источне Србије трајно постало део Кнежевине Србије. Неготин тада добија на значају и постаје

центар Дунавско-тимочке војне области. Његов убрзани развој се „прекида“ крајем шездесетих година 19. века, када га друге српске вароши прстижу изградњом комуникација и бољим и ближим везама са Београдом.

Општина Неготин захвата источни део Србије и простире се на тремеђи Србије, Бугарске и Румуније. Окружена је државном границом у дужини од 76, 5 км, простире се на површини од 1089 км² и са 40 становника на 1 км² спада у ретко насељено подручје (www.toon.org.rs). Подаци о кретању броја становника од 1890. до 2001. показују да је у периоду од 1890. до 1910. дошло до пораста броја становника (од 64 435 на 78 327); у наредних седам деценија консолидује се тенденција пада броја становника; 1971. Крајина има 63 706 становника, 1991. овде живи 59 559 становника; 2001. на овој територији живи нешто више од 43.000 становника (www.negotin.rs).

Општина Неготин је 2002. имала укупно 43.418 становника, а према националној припадности, већину становништва су чинили Срби (38 263 становника); по бројности следе Власи (3.000); Румуни (269), Роми (246), Југословени (106), Црногорци (91) и припадници других националности чије је учешће у укупном становништву знатно испод једног процента (Попис 2002). Пописни подаци из 2011. показују да је у неготинској општини дошло до значајног пада броја становништва и то међу већинским Србима, којих сада има 29.461; по бројности следе Власи (3.382); затим Румуни (274) и припадници других националности у веома малом броју. Подаци о конфесионалној припадности показују да су: 89,76% становника православци; 0,19% католици; 0,34% протестанти; 0,12% припадници „осталих хришћанских вероисповести“ и 0,19% припадници исламске вероисповести (www.popis2011.stat.rs).

Организација црквеног живота на тремеђи српско-румунско-бугарској трпела је током дугог временског периода, пре стварања модерне српске државе, утицај различитих духовних управа у зависности од констелације односа моћи у региону, које су онемогућавале слободан и континуиран развој духовне управе СПЦ. Тек присаједињењем Тимочке области Кнежевини Србији могле су да се предузму мере за оснивање Епархије СПЦ за ову област, Епархије тимочке, која је подељена на архијерејска намесништва (зајечарско, неготинско, борско, књажевачко). Седиште епархије је првобитно било у Зајечару, где се налазила Саборна црква епархије, да би убрзо било пресељено у Неготин.

„У ово време у Зајечару, седишту Тимочкога Владике, постојала је мала црквица (подигнута тек 1830. године, јер се народ овога краја сакупљао на Службу Божију у манастиру Светих Апостола Петра и Павла у Грлишту, недалеко од Зајечара) у којој ће Владика Доситеј служити своју прву службу на Васкрс 1834. г. Већ на

пролеће је почела да се зида Саборна Црква Рођења Пресвете Богородице, а сам се кнез заузео да се црква што пре заврши. Епископ Доситеј је пренео седиште Епархије из Зајечара у Неготин 1839. године јер није успео да Зајечарце умоли да долазе на богослужења“
(www.spc.rs/rs/stosedamdesetpet_godina_timocke_eparhije).

Епископи ове епархије до сада су били: Доситеј Новаковић (1834–1854), Герасим Стојковић (1854–1865), Евгеније Симеоновић (1865–1880), Мојсије Вересић (1880–1883), Мелентије Вујић (1891–1913), Иринеј Тирић (1919–1921), Емилијан Пиперковић (1922–1970), Методије Муждека (1970–1977), Милутин Стојадиновић (1977–1992), те Јустин Стефановић (од 1992) (www.eparhija-timocka.org). Континуитет у трајању Епархије Тимочке (179 година) и дела њених епископа, која су оставила дубоки траг не само у црквеној организацији, духовним учењима, већ и међу православним верницима и у јавном животу, показују истрајност свештенства у очувању православља.

ПОПИС БРОЈА ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА И ЊИХОВИХ ХРАМОВА У ОПШТИНИ НЕГОТИН

Света места на одређеној територији (освећени простори, места поштовања и молитве) представљају сакралну топографију и чине свети садржај унутар појединих географско-административних целина.

„Сакралне топографије... се мењају према религијским, друштвеним и културним околностима, а зависе од обичаја и предања, етничког и националног карактера становништва, као и од односа црквених, државних и локалних власти. Могу да обухвате различите форме верске културе, али се у њиховом центру налазе богослужбена места доминантне религије... На територији Србије посебну целину чини подручје Неготинске крајине, које карактерише и јединствена сакрална топографија... православни храмови, који су настајали од средњег века до данас“ (Макуљевић, 2012, стр. 7).

На уобличавање сакралне топографије Неготинске крајине током средњег века снажан утицај су остварила честа војничка освајања и припајање ове пограничне области различитим државним целинама. Ипак, на пољу духовности, Крајина је увек припадала православном кругу. Боравак исихасте Светог Никодима Тисманског (Никодима Грчића), светогорског монаха српско-грчког порекла у овом крају је имао велики утицај на заснивање црквеног и манастирског живота: основао је манастире у Влашкој (Водица и Тисман) и у Србији, на простору садашње Крајине (Манастирица и Вратна). У време дуге османске владавине, Крајина је стекла посебан положај и

извесну аутономију (наследни кнежеви) у Видинском санџаку, а територијална припадност Видинској митрополији је имала специфичан утицај на црквени живот – и у време османске власти подигнути су и живописани многи православни храмови.

Припајањем Неготинске крајине Кнежевини Србији (1833) формирана је Тимочка епархија у којој се организација црквеног живота усклађује са црквеном праксом СПЦ. Неготинска крајина је тада била територија са великим бројем храмова, што запажа и Ђ. Милићевић:

„У Крајини је приметно то, што има врло много цркава иако су све од веома слабе грађе; више их има, мислим него самих свештеника. Пада у очи и то што готово на сваком раскршћу или на међи између села и села, находите крстове, камене или дрвене, као међашке знаке“ (Милићевић, 1868, стр. 162).

У тадашњој Србији постојала је правна регулатива (законски акти и процедуре), које су одређивале начин изградње и украшавања православних храмова: настојало се да се „нове цркве зидају у архитектонском одношењу по византијском стилу, и да молерај у њима буде по духу источне православне цркве“. Крајем 19. века, на подручју Крајине делују најзначајнији српски црквени сликари (нпр. Стева Тодоровић, Лазар Крџалић, Рафаило Момчиловић, Пашко Вучетић, Милисав Марковић) (Макуљевић, 2009а).

Велике политичке и друштвене промене у 20. веку у Србији имале су утицај на црквену организацију и духовни живот на целокупној државној територији. У Неготинској крајини се изражавао у следећем: (а) после Првог светског рата наставило се са активностима на уређењу црквеног живота у Крајини; међутим, како је ово подручје већ имало развијену црквену мрежу и велики број храмова из 19. века, тада се подиже и живописише мањи број цркава; (б) између два светска рата у Крајини се наставља са изградњом православних храмова, а велику улогу у креирању православне сакралне визуелне културе имају руски емигранти; (в) после Другог светског рата, нова комунистичка власт је подстицала секуларизацију православног становништва, што је имало непосредан утицај на форме и продукцију сакралне културе. Тек после 1990, у периоду распада Југославије и ратних сукоба, долази до десекуларизације и обнове црквене религиозности на подручју Крајине.

„Карактеристике сакралне топографије Крајине одговарају како општим друштвеним и државним токовима Србије, тако и локалним географским и културним специфичностима. Зато сакрална визуелна култура Крајине јасно приказује токове духовног и културног живота источне Србије, представљајући један од репрезентативних примера српске црквене културе новог века“ (Макуљевић, 2012б, стр. 32–33).

На територији општине Неготин има 39 насеља: град Неготин и 38 села. Насеља су подељена у парохије, а у свакој парохији постоји православна црква у којој парох обавља богослужење.

У Архијерејском намесништву неготинском, чији је архијерејски намесник *протонамесник Милан С. Радовић*, постоје следеће парохије (www.eparhija-timocka.org): (1) Браћевац: Храм Св. Тројице (1872). В. д. парох: *јереј Перица Божуновић*. (2) Брусник: Храм Свих светих (1900). В. д. парох: *јереј Перица Божуновић*. (3) Тамнич: Храм Св. Тројице (1900). Парох: *јереј Перица Божуновић*. (4) Душановац: Храм Успења Пресвете Богородице (1908). В. д. парох: *протојереј Ранко Алексић*. (5) Дупљане: Храм Св. великомученика Георгија (1938). В.д. парох: *протојереј Ранко Алексић*. (6) Јабуковац: Храм Вазнесења Господњег (1868-1871). Парох: *протонамесник Влајко Банковић*. (7) Јасеница: Храм Вазнесења Господњег (1895). Парох: *јереј Душан Динић*. (8) Чубра: Храм Св. Тројице (1912). (9) Брестовац: Храм Вазнесења Господњег (1798). (10) Трњане: Храм Св. Тројице (1829). (11) Кобишница: Храм Св. апостола Петра и Павла (1872). Парох: *протојереј Трандафир М. Јанковић*. (12) Михајловац: Храм Св. архангела Михаила (1834). Парох: *протојереј Ђорђо Јокић*. (13) Мокрање: Храм Св. тројице (1872). Парох: *јереј Перица Божуновић*. (14) Речка: Храм Св. апостола Петра и Павла (1901). (15) Неготин (град) има четири парохије. Храм Сошествија Светога Духа (1874); I парохија: *протонамесник Милан С. Радовић*; II парохија: *протојереј ставрофор Ранко Јовић*; III парохија: *протојереј ставрофор Петар Стољковић*; IV парохија: Храм Рођења Пресвете Богородице (1803), парох је *јереј Зоран Јовић*. (16) Самариновац: Храм Св. Тројице (1934). Парох: *прот. ст. Ранко Јовић*. (17) Србово: Храм Вазнесења Господњег (1837). Парох: *прот. ст. Петар Стољковић*. (18) Видровац: Храм Св. оца Николаја (1907). Парох: *јереј Зоран Јовић*. (19) Прахово: Храм Вазнесења Господњег (1872). Парох: *протојереј Ранко Алексић*. (20) Радужевац: Храм Вазнесења Господњег (1911). Парох: *протојереј Благоје Томић*. (21) Рајац: Храм Вазнесења Господњег (1870). Парох: В.д. *протојереј Благоје Томић*. (22) Рогљево: Храм Св. Тројице (1870). В. д. парох: *протојереј Благоје Томић*. (23) Ковилово: Храм Св. Тројице. (24) Салаш: Храм Св. Тројице (1889). Парох: *јереј Миладин Самарцић*. (25) Јасикова: Храм Св. преподобне Параскеве (1868). (26) Глоговица: Храм Успења Свете Ане (1910). (27) Сиколe: Храм Вазнесења господњег (1908). В. д. парох: *јереј Миладин Самарцић*. (28) Поповица: Храм Св. Тројице (1830). (29) Уровица: Храм Св. оца Николаја (1903). В.д. парох: *протојереј Ђорђо Јокић*. (30) Штубик: Храм Св. Тројице (1872). В.д. парох: *јереј Душан Динић*. (31) Плавна: Храм Св. Тројице (1876). (32) Шаркамен: Храм Вазнесења Господњег (1931).

У посебне културне вредности на територији општине Неготин убрајају се старе цркве и манастири СПЦ: *Црква Рождества Пресвете Богородице* и *Саборна црква Свете Тројице* у Неготину. *Црква Рождества Пресвете Богородице* (1803) саграђена је на захтев митрополита Калиника који је одобрио турски управитељ Пазван-оглу. *Саборна црква Свете Тројице* (1874–1876) (Слика 1), смештена је у центру Неготина и својим архитектонским вредностима даје посебан визуелни печат старом градском језгру. (www.toon.org.rs/s_kultura_crkve.php).

Слика 1. Неготинска Црква Свете Тројице изграђена у другој половини 19. века

Ph. 1. Serbian Orthodox Church of Holy Trinity in Negotin

Извор: www.negotin.rs

На територији данашње Крајине постојало је пет манастира СПЦ и то: *Буково, Душица, Короглашки, Света Тројица* или *Блатски* и *Вратна*. Данас постоје манастири *Вратна, Буково* и оштећен, али конзервиран манастир *Короглаш*. *Манастир Буково* се налази три километра западно од Неготина. Сматра се да је подигнут у време краља Милутина, крајем XIII или почетком XIV века, и градио га је архиепископ Никодим. *Манастир Вратна* се налази у подножју Вратњанских капија, на око 40 км удаљености од Неготина. Основан је у XIV веку; манастир је спаљен 1813, а поново обновљен 1817. Манастир *Короглаш* је смештен у непосредној близини Неготина, код села Милошево. Претпоставља се да га је зидао краљ Милутин почетком XIV века. Према народном предању у овом манастиру је сахрањен Марко Краљевић, након што је, рањен, препливао Дунав после битке на Ровинама (Влашка) (www.toon.org.rs/s_kultura_manastiri.php).

МЕЂУЕТНИЧКА И МЕЂУВЕРСКА САРАДЊА

У Неготинској крајини преовлађујући верници су православци: Срби, Власи и, у неупоредиво мањем броју, Румуни, Роми, Бугари. Поред православних, на овој територији нема других традиционалних цркава и верских заједница. Огромну већину становништва чине Срби, који су кроз своју бурну историју научили да поштују културу, идентитет и веру *других* народа са којима су повремено долазили у контакт или су, изложени дуготрајним процесима акултурације и асимилације (утицај Турака, Бугара, Румуна), често, губили сопствени идентитет. И поред историје оптерећене ратовима, Срби су настојали и успевали да изграде мост ка *другима*, да успостављају везе са другим народима и да створе такво државно устројство у коме је законом гарантовано поштовање слобода и права припадника мањина.

Православни верници, Срби и припадници мањина на територији Неготина слободно учествују у манифестацијама верског живота а сукоба међу њима није било. Међутим, оспоравање влашког идентитета од стране румунских политичара и настојање Дакије Феликс, епархије РПЦ на територији Војводине, да се прошири и на територију Тимочке крајине, узбуркало је крајинску јавност. Питање канонске јурисдикције две епархије различитих православних цркава, српске и румунске, поприма политички карактер.

Дилема да ли *Румунска црква може да делује на територији Тимочке епархије која је у саставу Српске православне цркве*, јесте псеудодилема: постоји једноставно разрешење – поштовање канонских правила. Међутим, њена суштина није канонске, већ политичке природе. Румунски политичари настоје да, непризнавањем влашког идентитета и захтевом према Републици Србији да обезбеди да се

Власи изјашњавају као Румуни, релативизују статус националних мањина у Србији указујући, неаргументовано, на нарушавање њихових права. А прича о непоштовању људских права је добар увод за притиске на земљу која је „осумњичена“ за њихово кршење: на примеру Србије то се могло видети готово у континуитету од деведесетих година до данас.

Правни субјективитет у Републици Србији признат је следећим црквама и верским заједницама: Српској православној цркви, Римокатоличкој цркви, Словачкој евангелистичкој цркви, Реформаторској хришћанској цркви, Евангелистичкој хришћанској цркви, Исламској заједници и Јеврејској заједници. Овај статус је додељен 2009. и Епархији РПЦ Дакија Феликс са седиштем у Румунији (Дети) и административним седиштем у Вршцу (Војводина) (www.novinar.de/2012/01/17/registar-crkava-i-verskih-zajednica-2011.html).

Посебан однос између СПЦ и РПЦ је установљен после Првог светског рата, приликом формирања граница између Краљевине СХС и Румуније: договором две цркве, с обзиром да је у румунском делу Баната „остао“ велики број Срба, темишварска епархија је остала под јурисдикцијом СПЦ, а румунска црква је на истој територији основала митрополију. Међутим, СПЦ никада није поставила епископа на тој територији, већ администратора који је повремено одлазио у Темишвар. РПЦ је имала викаријат у Вршцу (1971), који је деловао на сличан начин. Православне цркве, иначе, познају само помесни начин организовања: на једном подручју постоји једна црква са једним епископом. Преклапање надлежности је не само непознато канонима већ и строго кажњиво, а нека од канонских правила која најизричитејше говоре о томе могла би да буду следећа: 35. Апостолско правило; Канон 2 Другог васељенског сабора; Канон 8 Трећег васељенског сабора; Канон 17 Трулског (петог шестог) сабора; Правило 13 Светог четвртог помесног сабора, антиохијског; Правило 3 Светог шестог помесног сабора, сардикског; Правило 15 Светог шестог помесног сабора, сардикског (Jovanović and Tasić, 2012).

Просторна организација православних цркава се темељи на поштовању канонске територије коју покрива свака помесна (аутокефална) црква, унутар које епископи делују у својим епархијама: чак и унутар исте цркве епископи не могу да прелазе и делују у епархијама других надлежних епископа ако немају њихово одобрење.

Добар однос између СПЦ и РПЦ, о чему сведочи став румунске цркве према Темишварској епархији СПЦ и њеном администратору и став СПЦ према Румунима у српском Банату, могу да наруше „неканонско деловање и упади“ појединих епископа и клирика из Румуније на подручје епархија СПЦ у источној Србији који ремете „светињу међуправославног јединства“, као и премештање проблема са међуцрквеног плана на међудржавни план. Настали проблем из-

међу две цркве је политички инструментализован, а Србија је у настојању да се домогне кандидатуре за ЕУ преузела обавезу да битно утиче на црквена и међуцрквена питања. Шта је заправо потписала српска држава са Румунијом, како би Букурешт одустао од блокаде стицања статуса кандидата Србије за ЕУ? Према наводима из Извештаја Хелсиншког одбора за људска права у Србији 2012, могу се наслутити димензије уплитања државе у црквена питања:

„Иако његови детаљи нису јавно објављени, бриселски Протокол о поштовању права румунске мањине потписан у предвечерје добијања кандидатуре за ЕУ, тиче се и једног црквеног питања – права Румуна источне Србије на богослужења на матерњем језику. Протокол потписан у Бриселу 1. марта, захваљујући коме је Румунија дала сагласност за прикључење Србије у ЕУ, задире и у уређење Српске православне цркве, али и у међуцрквене односе. Споразум подразумева обавезу Београда да Румунима у Тимочној крајини обезбеди не само образовање, медије и локалну администрацију, већ и црквене обреде на румунском језику. Због тога Српска православна црква не гледа благонаклоно на мешање државе у литургијска питања“ (*Популизам: урушавање демократских вредности*, 2013, стр. 323).

У Неготину је већ „успостављен“ Румунски православни протопрезвитерат приобалне Дакије под канонском јурисдикцијом РПЦ, који обухвата, како се званично истиче, „православне Румуне тзв. Влахе (они који то желе) из Србије ван Војводине“. Свештеници румунског православног протопрезвитерата у Тимочној крајини су: *Бојан Александровић*, парох малајнички и ремесински, протојереј Приобалне Дакије и административни викар Тимочки; *Jel Buobu Lui*, парох парохије за Ноггеум Margi и Исаково; *Antonie Isac*, парох парохије борске; *Stefan Șarampoi*, парох II неготински; *Sarijan Rajković*, парох парохије бобовске; *Doru Ovidiu Ursu*, парох горњански (www.daciaortodoxa.ro/sr/istorijat.html).

Канонски непризнато деловање РПЦ у Крајини започео је свештеник Бојан Александровић, који служи на румунском језику у жутој цркви (Слика 2), поред које је започета изградња парохијског дома, у готово напуштеном влашком селу Малајница. Б. Александровић је био клирик Тимочке епархије и 2005. напустио је школовање у Богословији СПЦ и почео да се бави лаичком црквеном делатношћу. Прихватио га је владика румунски који је „столовао“ у Вршцу и произвео га у чин ипођакона РПЦ, а касније у протојереја приобалне Дакије РПЦ. Потом је „малајнички случај“ пребачен на политички терен, када овај свештеник добија подршку неких невладиних организација и страних амбасада, представљајући да су верска права Румуна у источној Србији угрожена (Апостоловски, 2012).

*Слика 2. Румунска православна црква у Малајници
(Фото З. Анастасијевић)*

Ph. 2. Romanian Orthodox Church in Malajnica (Ph. Z. Anastasijević)

Извор: www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Sta-SPC-zamera-rumunskim-svestenicima.sr.html

Епископат Румунске православне цркве за Румуне из Баната је правно територијално лимитиран тј. верско деловање је омогућено само у Банату и није могуће добити дозволу за изградњу храмова ове религијске заједнице изван тог простора. Свештеник РПЦ Б. Александровић истиче управо немогућност добијања дозволе за изградњу румунских цркава на територији Неготина, као важну димензију спора између румунске и српске цркве и локалних власти у Крајини.

„Поред поменуте цркве и два параклиса (капелице), свештеници Румунске православне цркве користе и `записе` – дрвени крст или крст у дрвету који се сматра светим местом где се врши богослужење ако нема цркве. Иначе све је то новоизграђено, после 2000. године.

Као највећи технички и материјални проблем са којим се сусреће, Бојан Александровић наводи недостатак верских објеката. Њихов тренутни број није довољан за задовољавање духовних и верских потреба становништва. Новчана средства за изградњу нових цркава можда и не би било немогуће набавити, али постоји додатни проблем са локалном самоуправом која одбија да изда дозволе за градњу верских објеката...“ (Jovanović i Tasić, 2013, p. 58).

Успостављању и деловању Протопрезвитерата се противи СПЦ, јер је у супротности са канонском јурисдикцијом православних цркава. Истовремено, могуће започињање процеса „румунизације“ Влаха, који се да наслутити у позадини „успостављања“ протопрезвитерата, и поред тога што истичу своју етничку и културну различитост у односу на Румуне, променило би етничку слику источног и североисточног пограничја Србије и наметнуло као „природно“ питање канонске јурисдикције Румунске цркве и на територији источне Србије.

На званичном сајту Протопрезвитерата РПЦ је постављен текст који, у зависности од „угла“ читања, садржи поводе за могуће црквене, језичке и политичке спорове:

„Румунски Православни Протопрезвитерат Приобалне Дакије је жива искра дако-римског хришћанства, вере предака данашњих Румуна такозваних Влаха, староседелаца источне и североисточне Србије, које је после много година обновљено са благословом Румунске Патријаршије и Преосвећеног Оца Др. Данила, Епископа Румуна-Влаха из Србије. И данас после 2000. година протопрезвитерат на староседелачком језику објављује и слави Христову спасоносну науку и његово Свето васкрсење“ (www.daciaortodoxa.ro/sr/istorijat.html).

У тексту се успоставља континуитет румунског протопрезвитерата са „дако-римским хришћанством“, из чега се, посредно може закључивати о „првенству“ румунске цркве над српском црквом и одатле изведеном, праву РПЦ да њени свештеници чинодејствују на територијама епархија СПЦ без допуштења епископа СПЦ; затим, Власи се препознају као „преци данашњих Румуна“ и као „староседеоци источне и североисточне Србије“ што може да доведе до накнадног разматрања питања *чија је територија источне и североисточне Србије?* Стога успостављање Протопрезвитерата у Неготину, на територији Тимочке епархије СПЦ, није само црквено питање, у њему има много политичких елемената. Б. Александровић, тзв. Викар тимочки, помиње Угарсковлашку митрополију, којој, ваљда, треба да се присаједини подручје Тимочке крајине, а то није само питање канонске јурисдикције. Уосталом, треба се подсетити да је Србија држава која данас губи властите територије на које други имају претензије (Косово и Метохија). Србија је данас држава без јасно утврђених граница, а то је увек ситуација која подстиче различите врсте сепаратизма и редефинисање граница. Не треба заборавити да је, уз напоре, Србија успела да одбаци предлоге савезника из Првог светског рата, тј. успела је, дипломатијом, да издејствује:

„да не вреде одредбе уговора (Лондонски уговор, 1915) између Савезника и Румуније, по којима је цео Банат припао био Румунији, – такође погодба под којом је ова ушла у рат, уз наше Савезнике“ (Цвијић, 1987, стр. 367)

и да је разлог таквог односа према Србији, поред грешака тзв. српске политичке елите и:

„још један разлог, који тежи у свести Западняка, али се нерадо помиње: не сматрају нас равноправним у културном погледу“ (Цвијић, 19876, стр. 367).

Саборност православних цркава је брана екуменизму, а раслабљивање појединих православних цркава, расколом, неканонским одвајањем и стварањем непризнатих црквених ентитета ствара пометњу у традиционалној црквеној организацији и прети њеном опстанку. СПЦ се још од времена *Конкордата* (1937) у тзв. првој Југославији (уговора између две државе, Ватикана и Краљевине Југославије, којим је Римокатоличка црква требало да добије изузетна права у односу на СПЦ и све друге цркве и верске заједнице у ондашњој Југославији), налази под сталним притиском бриге о опстанку; искушења у Другом светском рату (физичко уништавање њених цркава, свештенства и верника) нису нестала у послератном, социјалистичком периоду развоја земље, само су попримила друга обличја (губитак стечених права и имовине, онемогућавање деловања); деведесете године су, опет, донеле ратни сценарио, у коме је СПЦ изнова страдала и још и данас страда на Косову и Метохији, Македонији, Црној Гори и Хрватској. Са дезорганизацијом српског друштва дошло је и до разутемељења културног идентитета Срба, чији је један од незаобилазних елемената и православље. Новоуспостављени етницитети и идентитети у окружењу, у потрази за легитимитетом посегнули су и за формирањем „државних“ православних цркава (македонска и црногорска), што је довело до релативизације канонске јурисдикције СПЦ – њеног оспоравања и непризнавања. Организационо успостављање и деловање румунског православног протопрезвитерата у Тимочкој крајини је само један у низу покушаја слабења СПЦ.

ПОЛИТИЧКО ПРЕДСТАВНИШТВО И ИНСТИТУЦИЈЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ЛОКАЛНОЈ САМОУПРАВИ И КУЛТУРНЕ И МЕДИЈСКЕ УСТАНОВЕ

Националне мањине у Србији могу преко својих политичких представника и институција да учествују у политичком и, уопште, друштвеном животу. Динамика њиховог учешћа у локалној самоуправи је подстицана законодавством и зависи од потреба и организованости припадника националних мањина, које штите европски стандарди заштите националних мањина (*Оквирна конвенција за заштиту националних мањина Савета Европе*). Намера је да се омогући што шире учешће представника мањина у процесу доношења одлука и да се развије механизам заштите и имплементације права мањина на регионалном и локалном нивоу. У Републици Србији су по-

сле 2000. развијани уставно-правни механизми заштите права националних мањина који се темеље на либералној парадигми и либералним вредностима. *Закон о заштити права и слобода националних мањина* (2002) уводи две нове категорије у нашем правном систему: (1) *колективна права* националних мањина; (2) *право на самоуправу* (у области образовања, употребе језика, информисања и културе). У земљама западне демократије, међутим, заштита грађанских и политичких права *индивидуе* је главни механизам за заштиту и очување културних разлика (Kimlicka, 2002), а појам колективних права је редукован на групно диференцирана права.

„Несумњиво је да су усвојена решења у *Закону о заштити права и слобода националних мањина* у *СРЈ* донекле следила идеје либерала последње генерације... писци законског текста су јасно дефинисали колективна права и определили се за институционално признавање културне аутономије мањина“ (Башић, 2005, стр. 392).

Донетим *Законом* омогућено је оснивање Савета за националне мањине, чији су чланови представници националних савета националних мањина (2004), у оквиру државне управе Републике Србије. Међутим, начин избора националних савета (електорска скупштина бира чланове националног савета пропорционално бројности националне мањине) омогућава првенствено заштиту политичких интереса одређених група унутар мањинских заједница (Башић 2005а), а њихова усмереност на остваривање културних права је, понекад, у другом плану. Заштита колективних права на нивоу општине остварује се преко следећих механизма: (а) формирање Савета за међунационалне односе у мешовитим општинама; (б) права Савета да пред Уставним судом покрене поступак за оцену уставности и законитости одлука скупштине које се тичу права мањина; (в) могућности да непосредним грађанским ангажовањем заштите и остваре своја права; (г) установљењем и деловањем грађанског браниоца или *омбудсмана* који контролише рад управе и државних органа; (д) удруживањем јединица локалне самоуправе у циљу остваривања различитих потреба од заједничког интереса, затим оснивањем сопствених удружења, сарадњом са јединицама локалне самоуправе у другим државама и удруживањем у међународним организацијама. Правни оквир којим се регулише деловање националних савета националних мањина заокружен је *Законом о националним саветима* (2009).

Национални савет Влаха донео је Статут (2010) и Декларацију о остваривању и унапређивању права влашке националне заједнице. У Декларацији се истиче следеће: нико нема права да на припаднике влашке националне мањине врши притисак и намеће им други, румунски идентитет; матична земља Влаха је Србија, а не Румунија; неопходно је стварање услова за очувања и коришћења матерњег, влашког језика, а до завршетка његове стандардизације, службени језик Влаха је само српски језик; важност неговања и очувања културе, обичаја и ду-

ховног наслеђа Влаха; важност укључивања садржаја из историје, културе и обичаја Влаха у наставне програме обавезног образовања; пожељност чешће комуникације и присуство представника државне власти у источној Србији зарад њеног привредно-економског обнављања и развоја (www.nacionalni.savetvlaha.rs/dokumentistatut.html). У Неготину активно ради Влашка демократска странка (2007), као и удружење за очување идентитета, језика, традиције и културе Влаха „Гергина“ – Неготин.

Информисање националних мањина на матерњем језику у Републици Србији има дугу и богату традицију. Ратификацијом докумената Савета Европе (Оквирна конвенција о заштити националних мањина и Повеља о регионалним и мањинским језицима) и поштовањем њихових одредби српско друштво настоји да уреди медијски простор и развије стратегију информисања мањинских заједница, која би била усмерена на даље унапређење права мањина у области јавних комуникација. Ова намера је у Републици Србији, донекле, отежана присутним расправама о националним идентитетима појединих мањина, посебно расправама између Буњеваца и Хрвата, као и Влаха и Румуна.

Државни органи у свом деловању нису улазили у покренуте полемике о националној припадности (и идентитету) нити су преузели улогу арбитра, јер би такво ангажовање било у супротности са позитивним државним законским прописима. Поједина удружења националних мањина, међутим, сматрају да држава треба да чини више на очувању посебности мањина. Удружење „Гергина“ истиче да влашка национална мањина својим језиком, културом и обичајима чини посебност на територији Србије и да је недопустиво да идентитет Влаха, којих, према Попису 2011. у Србији има 35. 330 и који су бројнији од Румуна (29. 332) буде доведен у питање.

Из буџета Републике Србије издвајају се средства за суфинансирање пројеката из области јавног информисања на језицима националних мањина. Од 2006. до сада, РРА је на седам расписаних јавних конкурса издала 172 дозволе за емитовање програма на језицима националних мањина на основу увида у програмски елаборат емитера. Влашка национална мањина, у односу на друге, није оптимално искористила могућност добијања дозвола за рад РТВ станица; румунска мањина је, на пример, много боље организована у медијском простору Републике Србије. Према подацима Трећег периодичног извештаја достављеног генералном секретару Савета Европе у складу са чланом 25. Оквирне конвенције (Београд, 2012) информисање на матерњем језику припадници влашке националне мањине остварују путем: (1) програма на 4 радио станице и то 2 радио станице локалне заједнице (Радио Петровац, Петровац на Млави – 7,5 сати недељно и Радио Пожаревац – 4 сата недељно) и 2 радио станице осталих врста емитера (Радио Звижд, Кучево – 1 сат недељно и Ра-

дио Ф, Зајечар – 0,5 сати дневно); (2) програма на 2 ТВ станице, и то ТВ станице локалне заједнице (ТВ Бор – 1 сат недељно) и ТВ станице осталих врста емитера (ТВ Ф канал, Зајечар – 2,5 сати недељно). Удружење „Гергина“ истиче став да недостатак медија на влашком језику представља велики проблем у афирмацији позитивних вредности влашке заједнице у Србији, који би, истовремено, координирано информисали припаднике ове заједнице и артикулисали њихове потребе:

„Координатор тих медијских активности требало би да буде Национални савет Влаха, који би имао неколико центара према бројности чланова ове заједнице. У овом тренутку, постоје само покушаји неких електронских медија у појединим градовима који имају своје програме на влашком језику. Међутим, имајући у виду осетљивост овог питања и постојања јаког лобија оличеног у неким невладиним организацијама и политичким странкама које заговарају `румунизацију` Влаха, неопходно је да у решавању овог питања, наша матична држава Србија помогне много више (Извештај, 2012, стр. 159–60).“

ЗАКЉУЧАК

У Неготинској крајини вековима Срби и Власи деле искуство живота у пограничју. Основна његова одлика су добри суседски односи утемељени на сталним културним додирима лишеним асимилацијске претње: иако деле исти простор Срби и Власи су очували сопствене идентитете. На овом хомогеном православном подручју заједно учествују на богослужењима на српском језику у српским православним црквама, а државу Србију Власи доживљавају као своју матичну земљу. Свакодневни живот им је, истоветно, оптерећен тешкоћама карактеристичним за пограничне средине, тј. за периферију. Без снажних економских, политичких и културних веза са центром државе, ово источно пограничје је суочено са економском и културном девастацијом и нарочито негативним ефектима демографске транзиције – смањењем наталитета, миграцијом и депопулацијом.

Транзиција кроз коју пролази српско друштво и пратећа дезорганизација створили су простор за преиспитивање и оспоравање идентитета између припадника националних мањина у Крајини: припадници влашке мањине су изложени својеврсној „румунизацији“, тј. притиску да сопствени идентитет замене румунским и да постану верници РПЦ. Иако и међу припадницима влашке мањине има различитих „политичких струја“ које су склоне замени влашког идентитета румунским, Национални савет Влаха истиче да је Србија њихова матична земља и да очекују да им у значајној мери помогне да одбране свој културни идентитет. Један од начина је, према њихо-

вом виђењу, подршка израженијем присуству Влаха на медијској сцени Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Башић, Г. (2005). Демографија и политика мултикултуралности – о становништву националних мањина у Србији. У: Милош Маџура, Ана Гавриловић (уредници), Еволуција популационе политике у Србији: 1945–2004. (стр. 377–402). Београд: САНУ.
- Закон о заштити права и слобода националних мањина, Службени лист СР Југославије. Бр. 11 (2002)
- Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС. Бр. 9 (2002), бр. 33 (2004)
- Закон о црквама и верским заједницама, Службени гласник РС. Бр. 36 (2006)
- Извештај: Оквирна конвенција за заштиту националних мањина (Трећи периодични извештај достављен Генералном секретару Савета Европе у складу са чланом 25. Оквирне конвенције), доступно на: www.ljudskaprava.gov.rs
- Извештај: Људска права у Србији 2012 (Популизам: урушавање демократских вредности). Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији (2013), доступно на: www.helsinki.org.rs/serbian/izvestaji.html
- Jovanović, Miloš and Miloš Tasić. (2012). “Does God Speak My Language, too?” In Religion, Religious and Folk Customs on the Border, edited by Dragoljub B. Đorđević, Danijela Gavrilović and Dragan Todorović, 53–68. Niš: Yugoslav Society for the Scientific Study of Religion.
- Jovanović, Miloš and Miloš Tasić. (2013). “A Vlachian Priest in the Border Region” In A Priest on the Border, edited by Dragoljub B. Đorđević, Dragan Todorović and Miloš Jovanovic, 57–68. Niš: Yugoslav Society for the Scientific Study of Religion.
- Kimlicka, V. (2002). Multikulturalno građanstvo. Novi Sad: Centar za multikulturalizam.
- Макуљевић, Н. (2012). „Визуелна култура и уобличавање сакралне топографије Неготинске Крајине“. У: Ненад Макуљевић (прир.), Сакрална топографија Неготинске Крајине, (стр. 7–33). Неготин: Музеј Крајине; Београд: Цолографикх.
- Милићевић Ђ. М. (1868). Путничка писма с разних страна Србије о Србији. Београд.
- Правилник о садржини и начину вођења регистра цркава и верских заједница, Службени гласник РС. Бр.64 (2006)
- Цвијић, Ј. (1987). Значај цивилизације за међународна питања. У Р. Лукић, М. Малетић и Д. Ранковић (уредници), Говори и чланци (стр. 367–368). Београд: САНУ; „Књижевне новине“; Завод за уџбенике и наставна средства.
- Апостоловски А. (2013). „Шта СПЦ замера румунским свештеницима“, ПОЛИТИКА ONLINE (24.februar 2013.)

Коришћени сајтови:

- www.nacionalni.savetvlaha.rs/dokumentistatut.html
- www.toon.org.rs/s_kultura_crkve.php
- www.negotin.rs/article.php?lg=cp&id_article=17
- www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Sta-SPC-zamera-rumunskim-svestenicima.sr.html
- www.toon.org.rs/s_kultura_manastiri.php
- www.negotin.rs/s_opstina.php
- www.toon.org.rs
- www.popis2011.stat.rs

www.novinar.de/2012/01/17/registar-erkava-i-verskih-zajednica-2011.html
www.daciaortodoxa.ro./sr/istorijat.html

Vesna Trifunović, University of Kragujevac, Faculty of Pedagogy, Jagodina

CONFESSIONAL AND ETHNIC PANORAMA OF NEGOTIN

Summary

Serbian society is multi-ethnic, multi-religious, and multilingual and requires a separate organization, founded on the principles of a multicultural society in which the relations between the majority and the minority are formed through the establishment of standards of minority protection. Ethnic minorities in Serbia differ in size, territorial distribution of its population, social integration, political organization, and cultural differences. However, these parameters do not affect the institutionalization of their position. With the Framework Convention for the Protection of Freedom and Rights of Ethnic Minorities in the Republic of Serbia, ethnic minorities have guarantees for European safety standards. Generally, the participation in public life and decision-making is ensured to the representatives of all minority communities and the mechanisms for the protection and implementation of minority rights at a regional and local level are developed in order to create conditions for strengthening minority cultural autonomy and to divide responsibility for exercising the autonomy among the members of the majority and the minority.

Serbia is a country with strong homogeneous composition, in which the dominant ethnic community is Serbian, comprising over 80% of the total population; in Serbia there are a lot of ethnic minorities, including the most numerous Hungarians, Bosnians, and Roma. Demographic aspects of the ethnic minorities indicate dispersion of their population; thus, in the north-eastern part of Serbia, the members of Vlach ethnic community are the most prominent. The census results from 1948 to 2011 show large fluctuations in the number of its members, which suggests that the number of this minority is influenced by non-demographic factors: the 1948 census included 93,444 people of Vlach nationality and dropped to only 1,396 people according to the 1961 census; according to the 1971 census, an increase in the number of Vlachs was recorded and according to the 2011 census in Serbia, there were 35,330 Vlachs.

In the municipality of Negotin, Vlachs are demographically the strongest ethnic minority, effectively participating in both national and local governments. The Vlach ethnic minority, like other minorities, participates in decision-making regarding the protection of their own cultural particularities through the right to self-government, which is achieved through national councils of ethnic minorities. According to the Law on Local Self-Government, they are able to initiate protection and exercise of their rights through direct civic involvement, the establishment of their own associations, cooperation with foreign local governments, etc. In Negotin, Vlachs have their own political party – the Vlach Democrat Party; they founded the association “Gergina”, whose main objective is to preserve the Vlach identity; through the National Council of Vlachs, they conduct activities regarding the standardization of the Vlach language and formal education by preparing the elective course Vlach Language with Elements of National Culture; and they broadcast programs on radio and TV stations in Vlach. However, Vlachs think that the state of Serbia is not doing enough to protect

them from the so-called 'romanization', i.e. attempts to relativize the Vlachs' identity and convert them to Romanian nationals in Serbia. The cause for concern is the attempt of Romanian president (2011) to internationalize the issue of Vlachs in Serbia by questioning their individuality, conditioning his support of Serbia joining the European Union with institutionalization of the pressure on the Vlachs to declare themselves as Romanians.

The municipality of Negotin, being homogeneously Orthodox, belongs to the Diocese of Timok of the Serbian Orthodox Church. Numerous historical artefacts provide evidence of the centuries-long presence and the canonical jurisdiction of the Serbian Orthodox Church in this area, since the time of its autocephaly (Makuljevic, 2012). The Serbs and the Vlachs in Serbia, as Orthodox Christians, participate in the services of the Serbian Orthodox Church and attend the worship in Serbian. The faith of the Serbs and the Vlachs, however, was tempted by a few priests of the Romanian Orthodox Church, who seek to expand the jurisdiction of 'Dacia Felix', the diocese of the Romanian Orthodox Church, to the territory of the Diocese of Timok, which belongs to the Serbian Orthodox Church. They tend to do this in spite of legislative regulation of the establishment, operation, and registry of churches and religious communities in the Republic of Serbia. It appears that the dispute is not religious but politically motivated and represents a part of the scenario of 'Romanization' of Vlachs in the eastern border region.

Ethnic and confessional panorama of the municipality of Negotin reveals a certain specificity of the border region, as well as the constantly accompanying elements of life on the border: this is the environment where 'the biggest' problem is the demographics – aging of the population and depopulation. Economic devastation is both a partial cause of the current demographic transition and, to a larger extent, its consequence. The value of the region lies in its cultural differences, whose preservation contributes to world culture.